

Б79

3406p

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

БОЛЬШАК ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА

УДК 37.504.03

**ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТИ ЯК СОЦІАЛЬНА ПОТРЕБА
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА**

09.00.10 – філософія освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2012

8323

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник
Акопян Валерій Григорович,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, доцент кафедри управління та євроінтеграції.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Хилько Микола Іванович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри політології;

кандидат філософських наук
Чорноштан Тамара Миколаївна,
Яготинський інститут Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом», директор.

Захист відбудеться 06 квітня 2012 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «5» березня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження проблеми екологізації освіти обумовлена потребами практики, насамперед, потребами виховання екологічно свідомої, дієздатної особистості, внутрішньо ангажованої на екологозберігаючі технології у ставленні до природи, суспільства, культури і людини, як найбільш вагомих і вічних цивілізаційних цінностей.

Поряд з накопиченням значних загальнокультурних надбань, суспільний прогрес ХХ століття, визначальною рисою якого були розвиток науки, техніки і технології, породив низку глобальних проблем, поза вирішення яких цивілізація не має майбутнього. За визначенням членів «Римського клубу» головною з них є проблема екологічна. Поряд з такими глобальними проблемами, як відвернення світової ядерної війни, загрози голоду, масового переміщення людей, раціонального (розумно контрольованого) використання енергетичних, сировинних, демографічних ресурсів, освоєння Космосу та багатств Світового океану, екологічна проблема заявила про себе такими перспективами, які загрожують існуванню людству на планеті Земля загалом.

Стан екологічної ситуації в Україні пов'язується, насамперед, з Чорнобильською катастрофою, що сколихнула людство наприкінці ХХ століття. Загроза радіаційного забруднення не ліквідована до сьогоднішнього дня. Вчені розмірковують щодо нового покриття четвертого реактора, урядовці – про пошук коштів на здійснення цього проекту, політики – про залучення до його реалізації міжнародної спільноти та інвесторів. Здавалося б, проблема має знайти швидке розв'язання. Між тим, вона затягується. І, як на наш погляд, головною причиною цього є не «нестача коштів», а відсутність глибокої усвідомленості загрози, потреби в її якнайшвидшій локалізації, доведення цього розуміння до елементарного почуття і дії як на рівні керівництва державою і проектом, так і на рівні простих виконавців.

Ця ж причина лежить в основі неліквідованих загроз від надмірної концентрації екологічно небезпечних виробництв, застарілого та неефективного природоохоронного обладнання на завершальних стадіях технологічної послідовності, ненадійності технічних систем і недостатньої кваліфікації кадрів на підприємствах з підвищеним екологічним ризиком.

Очевидно, подібне має місце й щодо вирішення екологічної проблематики в контексті конверсії. Разом з прагненням деяких відповідальних осіб «заробити на конверсії», екологічне нехлюйство створює загрози безпеці України від спроб утилізації боєприпасів, що зберігаються у сховищах в Україні від часів Першої світової війни. Загалом екологічні загрози, що концентруються в Україні, здається перекривають всі можливі норми й становлять загрозу не тільки національній безпеці, але й для народів європейського простору.

Зміна ставлення людини до Природи, соціуму й до самої себе в екологічно безпечному контексті безпосередньо пов'язана із зміною її свідомості, мислення, почуттів і волі. Доки ця тема не стане внутрішнім переживанням людини, ні про які позитивні зрушення в екологічно-загрозливому середовищі не може бути й

мови. А це означає, що людину треба навчати, формувати, виховувати. Екологічні цінності мають бути домінантними, опорними, визначальними. Ними мають бути пронизані всі напрями і підрозділи науки, культури й освіти. Особливо освіти, де закладаються основи майбутньої духовної, знанневої, інформаційної платформи особистості. Екологізація освіти є об'єктивною тенденцією її розвитку на межі століть як відповідь на ті негативні процеси, які руйнаційно позначаються на Природі, соціумі, культурі і людині.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Екологічна проблематика завжди була в центрі теоретичних досліджень науковців, філософських роздумів мислителів різних часів і народів. Її витoki можна віднести до епохи античності, точніше до знаменитого кредо Геракліта: «хто знає і поважає закони, той не знає невдачі». «Природа» у даному розумінні виступала як основа життя і розвитку соціального світу; життя у відповідності з природою – як той єдиний спосіб існування, який забезпечує їх гармонію, а не руйнацію. Власне, нічого більш точного і суттєвого щодо розв'язання екологічної ситуації мисляча світова спільнота більше не придумала.

Звичайно, наступні часи розширили і поглибили аналіз екологічної проблематики. До неї нині відноситься не тільки «захист природи» і «оптимальна взаємодія людини з нею», але й захист предметного світу, культури, духовного надбання людства, соціальних форм її життєвляву й, зрештою, самої людини як найбільш досконалої істоти на Земній кулі.

Висхідне поняття «екологія» (грецьк. *oikos* – дім, місце життєоблаштування; житло; і *logos* – наука) вперше в науковий обіг обґрунтовано ввів Ернст Геккель у другій половині XIX століття. За розробками вченого, це поняття охоплювало собою різноманітні процеси та дії щодо «економії природи», або ж «науки про умови взаємодії організмів в оточуючому середовищі». З розвитком виробництва і формуванням загрози оточуючому середовищу, особливо з наближенням епохи науково-технічного прогресу, це поняття набувало все більш широкого вжитку. Глибокі дослідження в галузі пошуків шляхів застереження розвитку загрозової екологічної ситуації пов'язуються з роботами В. Вернадського, Ю. Одум, Е. Піанки, С. Шварца та ряду інших видатних дослідників.

Теоретичні основи екології закладені Ч. Елтоном в книзі «Екологія тварин» (1930 р.) та ряду науковців – членів міжнародної громадської організації, що об'єднала близько сотні підприємців, управлінців, політичних діячів, високих посадовців, діячів культури та вчених «Римського клубу». За їх практично спільною думкою вирішення екологічної проблеми може бути здійснено шляхами обмеження виробництва і споживання, на яке має свідомо піти людство, якщо воно хоче зберегти природу й цивілізацію. У. Беренс, Е. Ласло Е. Манн-Боргезе, Д. Медоуз, М. Месарович, Е. Пестель, А. Печчеї, Дж. Форрестер та ін. сформували загальну екологічну парадигму відносно розвитку людства у XX і XXI століттях. У середині й наприкінці XX століття до аналізу екологічної проблеми звернулись вчені колишнього СРСР: В. Алексеев, В. Андрущенко, А. Ахієзер, Р. Баландін, Г. Бачинський, Л. Бондарев, Ю. Бромлей, М. Будика,

С. Валентей, С. Васюта, П. Водоп'янов, П. Гайдено, Е. Гірусов, М. Голубець, І. Грабовський, Д. Гродзінський, Г. Добров, Н. Депенчук, В. Касьян, Р. Карпінська, М. Кисельов, В. Князев, В. Комаров, К. Кондратьєв, В. Крисаченко, В. Кухар, П. Куусі, Д. Ліхачов, А. Лой, В. Лось, Г. Марчук, М. Михальченко, А. Мозелов, М. Моїсеєв, С. Мороз, А. Нагорна, М. Огняник, П. Олдак, Е. Піанка, Т. Пікашова, Е. Прусов, М. Реймерс, М. Тарасенко, А. Толстоухов, В. Урсул, І. Фролов, Г. Хефлінг, М. Хилько, Ю. Шеляг-Сосонко та ін.

На особливу увагу в контексті нашого дослідження заслуговують роботи, видані в останні роки в Росії, Білорусі та Україні. Серед них, насамперед, вирізняються видання в двох книгах А. Зеленков, В. Крисаченко, М. Можейко та ін. «Антология экологической мысли» (Мінськ, 2003 р.); А. Мороз «Історія біосфери землі» (Київ, 1996 р.); В. Костицький «Екологія перехідного періоду. Право, держава, економіка» (Київ, 2003 р.); низка індивідуальних та колективних видань академіка НАН України Ю. Шемшученка, присвячених правовим проблемам екології тощо.

Не зважаючи на досить помітний пласт наукових публікацій, не всі аспекти, пов'язані з розумінням гостроти екологічної проблематики, засобів та можливостей її вирішення, формування екологічної культури та свідомості громадян, особливо молоді, висвітлені достатньо повно. Існує низка проблем, які потребують додаткового вивчення. До них, зокрема, відносяться: теоретико-методологічні проблеми дослідження екологічної проблеми в епоху глобалізації (уточнене визначення проблеми екології як глобальної проблеми сучасності; основні екологічні загрози у викладі зарубіжних і вітчизняних дослідників; основні концепції розв'язання екологічної проблеми; потреба у формуванні екологічного мислення, культури і поведінки особистості). Більш детального аналізу потребує «екологічна парадигма» як принцип і основа розвитку екологічної культури засобами освіти та виховання. Потребує поглибленого аналізу трансформація освіти в контексті її екологізації (поняття «екологізація освіти» у світлі сучасних дискусій; проблема введення курсу екології в систему підготовки кадрів вищої кваліфікації; наповнення екологічним змістом дисциплін природничого та гуманітарного профілю; підготовка (перепідготовка) викладацького складу в дусі екологічної парадигми тощо). Нарешті, як соціальну потребу ми розглядаємо завдання забезпечення належного менеджменту екологозабезпечуючих інновацій в системі освіти в епоху глобалізації. Враховуючи актуальність і не достатню розробленість проблематики, ми обрали її у якості предмета самостійного теоретичного аналізу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційної роботи пов'язаний із темою дослідження кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені

М.П.Драгоманова від 22 грудня 2006 р., протокол № 5). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 3 від 26 листопада 2009 року).

Мета дослідження – виявити і проаналізувати природу, сутність та основні напрями процесу екологізації освіти та виховання, який формується як відповідь на потребу всебічної підготовки особистості до екологічно необхідної діяльності, до захисту природи, соціуму, культури і самої людини від тих руйнаційних впливів, які сьогодні створюють цю загрозу.

Досягнення означеної мети вимагає послідовного вирішення наступних дослідницьких завдань:

- проаналізувати в світлі сучасних теоретичних досліджень теоретико-методологічні проблеми визначення екологічної проблеми в епоху глобалізації та основні екологічні загрози у викладі зарубіжних і вітчизняних дослідників;

- узагальнити основні концепції розв'язання екологічної проблеми, виявити місце, роль та завдання модернізації освіти та виховання в цьому процесі;

- визначити зміст екологічної парадигми як принципу і основи розвитку екологічної культури і освіти;

- проаналізувати тенденції змін в освіті та вихованні задля забезпечення потреби у формуванні екологічного мислення, почуттів та волі, культури і поведінки особистості;

- проаналізувати можливості та основні напрями менеджменту екологозабезпечуючих інновацій в системі освіти та виховання в епоху глобалізації.

Об'єктом дослідження є взаємозв'язок екології та освіти, їх локалізація в українському духовному середовищі.

Предметом дослідження є екологізація освіти, наповнення її екологічним змістом з метою формування в особистості бережного ставлення до природи, культури, соціуму і самої людини.

Методи дослідження. У якості методологічних принципів нами обрані наступні основні принципи методології соціального пізнання – об'єктивності, історизму, єдності логічного та історичного, системності, практики та ін. Дослідження побудоване на основі таких методів наукового пізнання, як діалектика, герменевтика, системний аналіз, компаративний аналіз, індукція та дедукція тощо. Метод діалектики дозволив охопити проблему як цілісність в історичному контексті, сьогодні і в перспективах розвитку; герменевтика забезпечила проникнення в сутність процесу екологізації, а також дозволила виявити внутрішню природу цього процесу як наповнення всього змісту навчання та виховання екологічними знаннями, цінностями, технологіями; системний аналіз дозволив виявити внутрішні і зовнішні зв'язки, притаманні системі «екологія – освіта – виховання»; компаративний метод забезпечив основу для об'єктивного аналізу стану справ в системі вітчизняної освіти і в провідних країнах європейського простору; методи індукції та дедукції дозволили виявити елементи системи та їх взаємозв'язки.

Наукова новизна дисертаційного дослідження міститься в аналізі особливостей екологізації освіти та виховання в українському освітньому просторі, в обґрунтуванні моделей її здійснення.

У дисертації сформульовані положення, що конкретизують наукову новизну дослідження і виносяться на захист:

- вперше у вітчизняній літературі останніх десятиліть екологізація освіти та виховання обґрунтовані як тенденція їх розвитку в епоху глобалізації; «екологізація освіти» показана в дисертації, з одного боку, як суспільна проблема, пов'язана з виживанням людства, з другого – як відповідь на цю потребу через модернізацію змісту та технологій освітніх систем та процесів, виховання в особистості здатності до ліквідації (чи мінімізації) наслідків руйнаційного ставлення до Природи, утвердження природо-, соціо- і культуро-зберігаючого (й розвиваючого) способу життя;

- доведено, що усвідомлення загрози, яка охоплює людство у зв'язку з загостренням екологічної ситуації в епоху глобалізації, потребує переходу до нових цілей і завдань життя та діяльності людини, формування нової філософії життєдіяльності, яка б відвернула руйнацію світу, забезпечила екобезпечне існування людства; доведено, що незважаючи на те, що пошуку такої філософії підпорядковані чисельні міжнародні форуми, наукові праці відомих і видатних вчених (В. Вернадський, Р. Парк і Е. Берджесс, А. Печчеї, Дж. Форрестер, діячів Римського клубу тощо), проблема залишається невирішеною і в наш час;

- узагальнені основні підходи та вимоги до забезпечення екологізації освіти, що склались у вітчизняному освітньому просторі; здійснено порівняння цього процесу з аналогічними процесами в провідних країнах європейського простору;

- доведено, що екологізація освіти розгортається як об'єктивна тенденція її розвитку у відповідь на потребу захисту від все більш зростаючої загрози, що відтворюється безгосподарською діяльністю людини, її руйнаційним, споживацьким ставленням до Природи, соціуму і культури;

- подальший розвиток отримало положення про визначальні місце та роль освіти та виховання у формуванні свідомості, почуттів і волі людини для реалізації завдань упередження, мінімізації, ліквідації екологічної безпеки; освіта з питань навколишнього середовища не повинна бути лише ще одним предметом, який підлягає включенню в існуючі навчальні плани і програми, а має стати каталізатором оновлення системи, концепцій і методів навчання. Вона не має обмежуватися системою формального навчання; нагальною потребою є об'єднання навчання з питань охорони навколишнього середовища з іншими формами діяльності;

- проаналізовано сучасний стан та основні напрями менеджменту екологічної освіти, обґрунтована його оптимальна модель для сучасного стану і потреб її модернізації, що розгортається в освітніх системах України та провідних країн європейського простору;

- обґрунтовується потреба в безперервній екологічній освіті і вихованні населення; аналізується сучасний стан та проблеми розвитку екологічної освіти в

школі та вищих навчальних закладах; підкреслюється необхідність оновлення змісту курсу «Екології», організації екологічного просвітництва для населення; відзначається роль в цьому процесі організацій екологічного спрямування тощо.

Теоретичне і практичне значення. Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що вона дає змогу по-новому осмислити екологічну освіту з позицій її етичного потенціалу, її роль як чинника екологізації всієї системи освіти. Дана робота розкриває світоглядно-методологічні основи екологічної освіти, що дає можливість залучити їх до сучасних філософських та педагогічних досліджень.

Основні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані в навчальному процесі. По-перше, можуть бути використані в якості методологічної основи для спеціальних наукових досліджень у галузі філософії, соціальної філософії, екології, біології, соціології, культурології, соціальної психології, соціоекології та інших наук. Ряд положень дисертації можуть бути використані в процесі виховної роботи зі студентами. По-друге, висновки дисертації стануть у нагоді працівникам апарату державного та муніципального управління для розробки соціальних технологій з оптимізації змісту екологічної культури за допомогою застосування певних детермінант її формування, зокрема, для розробки спеціалізованих програм екологічної освіти та екологічного виховання.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на засіданні кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, а також на ряді міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій та семінарів, а саме: Науково-практичному семінарі «Освіта в полікультурному просторі XXI століття: пошук стратегічних пріоритетів» (м. Київ, 2009); Науково-практичному семінарі «Інноваційні стратегії розвитку освіти: філософсько-педагогічний дискурс» (м. Чернігів, 2009); III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне дошкілля: реалії та перспективи» (м. Київ, 2010); Міжнародній науковій конференції «Наукова еліта як соціально-економічний фактор розвитку держав в умовах глобалізації» (м. Київ, 2010); Науково-практичній конференції «Основні напрями модернізації вищої освіти в контексті викликів епохи» (м. Київ-Глухів, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції «Глобальне суспільство: філософський погляд на суспільні процеси» (м. Ужгород, 2011); Всеукраїнському науково-методичному семінару «Інноваційні технології в дошкільній освіті: духовний розвиток дитини» (м. Київ, 2011).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 5 праць у наукових фахових виданнях з філософських наук.

Структура дисертації. Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел (241 позиція). Загальний обсяг дисертації – 187 сторінок, із них основна частина дисертації – 162 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет дисертаційного дослідження, а також визначено наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, ступінь їхньої апробації.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні проблеми дослідження екологічної проблеми в епоху глобалізації» – здійснено аналіз наукової літератури з проблематики дослідження. Встановлено, що в історії розвитку людського суспільства спостерігається постійна зміна різних типів взаємовідносин людини з природою. Ці взаємовідносини були зумовлені і ґрунтувалися на певному архетипі сприйняття людиною природного середовища. Для кожної історичної епохи властивий свій архетип сприйняття природи, адже ніхто й ніколи не сприймає числу позаісторичну природу. На ній завжди лежить густий шар інтуїції певної епохи.

Зазначається, що глобальні проблеми є всезагальними – як за їх об'єктом – земна куля, так і за суб'єктом їх вивчення і розв'язання – світова спільнота, держави світу.

Крім того, глобальні проблеми є такими, що одна з них обумовлює іншу. Тому, як предмет наукового дослідження і з точки зору необхідності їх розв'язання, глобальні проблеми потребують співпраці вчених різних галузей – біології, фізики, хімії, геології, географії, кібернетики, гуманітарних наук. Тобто, ці проблеми є комплексними. Глобальні проблеми потребують співпраці вчених різних країн, бо ці проблеми не знають державних меж і кордонів.

Усвідомлення екологічних проблем як глобальних починається з середини ХХ ст., а саме на початку 80-х років стало зрозуміло, що решта глобальних проблем є похідними від екологічної. Це означало, що людство почало усвідомлювати загрозу руйнування природного середовища як середовища свого існування, що спричинено власною техногенною діяльністю.

Аналіз літературних джерел показав, що в педагогічній теорії та освітянській практиці до цього часу ще не склалося єдиної установленої думки щодо того, які саме умови сприятимуть ефективному формуванню екологічної культури особистості, якою має бути екологічна освіта та екологічне виховання в Україні в контексті Болонського процесу. Однією з головних причин такого становища є зміна парадигми екологічної освіти: від пануючої в минулому орієнтації цієї освіти виключно на раціональне природокористування, охорону природи взагалі до сучасних вимог формування екологічної свідомості, культури, моралі. Тобто, якщо раніше в системі екологічної освіти наголос робився в основному на прагматичні речі, то нині на перший план виступають світоглядні цінності. А кожна зміна парадигми в освіті вимагає відповідної зміни методології та змісту для досягнення поставленої мети. Відповідно потребує суттєвого уточнення сутність таких понять і категорій як «екологічна освіта», «екологічна культура», «екологічна парадигма» та ін., а також можливість їх реалізації в сучасних умовах освітніх закладів України.

Фундаментальні узагальнення у галузі природничих та соціальних наук були здійснені у працях українських дослідників та відомих зарубіжних учених.

Так, Б. Коммонер вважає продуктивним застосування системного підходу до вивчення відношення людина – природа. За його поглядами, суспільна діяльність і природні процеси становлять зараз одне ціле. Така його позиція знаходить безпосереднє відображення у «законі бумерангу»: нічого не дається дарма – руйнування природи відбивається на людині у вигляді таких змін довкілля, що роблять проблематичним нормальне, здорове подальше життя людства.

АМ. Моїсєєв наполягав на тому, що умовою виходу з кризи є єдність людства, колективний розум, що проявляється в спільних діях. М. Реймерс як принциповий фактор, що дозволить розв'язати проблему екологічної кризи, визначав відкритість державних кордонів.

Вчені, які входили до Римського клубу, Д. Медоуз і Дж. Форрестер, як шлях запобігання глобальній екологічній катастрофі запропонували ідеї, що стали основою концепції встановлення глобальної рівноваги між природою і людством. На думку вчених, такого стану можна досягнути і підтримати, якщо не нарощувати виробництво і звести приріст народонаселення до нуля. Ця концепція отримала назву концепції нульового приросту.

Розглядаючи витoki і причини глобальних проблем, в тому числі і екологічної кризи, А. Печчеї вважав, що вони знаходяться не поза людиною, а саме всередині її. Проблеми виникають тому, що люди в процесі соціального розвитку не встигають адаптувати свою культуру до тих змін, які самі ж вносять в цей світ. Розв'язання екологічних проблем потребує передусім змін самої людини, її власної сутності.

Головна думка дослідника полягає в тому, що для розв'язання глобальних проблем світове суспільство має згуртуватися. Потрібна інтеграція навіть попри відмінність класових, національних чи групових інтересів.

Вітчизняна традиція досліджень екологічних проблем демонструє дві традиції: орієнтація на концепцію «сталого розвитку» та на концепцію «кризи», в основу яких покладено розуміння можливостей біосфери.

Глибоким опануванням екологічними знаннями, формуванням екологічного мислення, свідомості і культури мають бути охоплені громадяни всіх категорій, вікових груп і сфер діяльності.

Збалансований, екологічно безпечний розвиток повинен бути базисною, вихідною ідеєю, методологічною основою екологічної освіти згідно з міжнародними вимогами.

Головними складовими системи екологічної освіти та виховання мають бути її формальна й неформальна частини, форми й методи яких різні, а мета одна: різнобічна підготовка громадян, здатних визначати, розуміти й оптимально вирішувати екологічні та соціально-економічні проблеми регіонів проживання на основі наукових знань процесів розвитку біосфери, здорового глузду, загальнолюдських досвіду й цінностей.

Отже, сучасна екологія є не тільки наукою, але й певним ментальним середовищем, в якому поєднуються ідеологічні, філософсько-світоглядні, морально-етичні, дослідницькі та конкретно-організаційні засади управління природним середовищем, моніторинг стану довкілля, підтримка належного рівня екологічної безпеки тощо.

У другому розділі – «Екологічна парадигма як принцип і основа розвитку екологічної культури і освіти» – йдеться про екологічну парадигму, яка виходить за межі наукового пізнання, займаючи чільне місце в системі світоглядних пріоритетів сучасної особистості.

Екологія, народившись як суто біологічна наука про взаємовідносини «організм-середовище», з посиленням антропогенного і техногенного тиску досить стрімко трансформувалась у наукову парадигму. Адже нині немає явищ, процесів, територій, які б не перебували під могутнім її впливом. Інтереси сучасної екології вийшли далеко за біологічні межі. Об'єкт її дослідження еволюціонував від аналізу взаємовідносин «організм-середовище» до взаємовідносин «Людина-природа».

Парадигмальність екологічного підходу підтверджує також та обставина, що коло наук, залучених до екологічної проблематики, надзвичайно розширилося. Нині поруч з біологією стоять економічна і географічна науки, медичні й соціологічні дослідження, фізика атмосфери й математика, навіть юриспруденція й філософія, етика й естетика, психологія й педагогіка. Екологія, що тривалий час була предметом вивчення природничих наук, у наші дні стає предметом вивчення технічних і гуманітарних наук.

Через свою соціальну значимість та націленість на пошук ефективних засобів розв'язання однієї з найбільш актуальних проблем сучасності, що набула глобального характеру, сьогодні екологічна парадигма розкриває характер, зміст соціальних, економічних, культурних та інших суспільних умов, в певній мірі дає уявлення про якість життя як збірне поняття, що включає в себе міру задоволення й реалізації первинних потреб й основних соціальних гарантій й прав особистості, а також образ життя населення в цілому й певних його груп. Екологічна парадигма, нарешті, характеризує й духовні потреби людей, відбиваючи тим самим характер і зміст духовних цінностей, що панують у суспільстві. На цій підставі іноді говорять про переростання екологічної парадигми в різновид сучасної ідеології та сучасного світогляду.

Перетворення екології на наукову парадигму й суспільну ідеологію зумовлено зростанням потенціалу трагічних упущень, до яких прийшла цивілізація на порозі III тисячоліття, технологічною драмою необмеженого індустріального розвитку, вичерпанням природних ресурсів та традиційних можливостей людського існування, загрозою термоядерного знищення й, головне, екологічною кризою усієї системи співвідношення людини з зовнішнім світом.

Визначаючи екологічну парадигму як систему нормативного знання, спрямованого на захист природи, соціуму, людини, слід зазначити її фундаментальне значення у формуванні світоглядно-моральних цінностей, розвитку культури і освіти людини.

Екологічну освіту слід розглядати в тісному зв'язку зі змінами, які відбуваються в суспільстві, передусім в економічному його базисі. Проте ця зумовленість не позбавляє її специфіки, самостійного характеру, без чого просто не було б необхідності звертатися до цієї проблематики. Величезного значення набуває і суб'єктивний фактор – свідома діяльність людей.

У всьому світі досить активно відбувається переорієнтація від настанови на «прискорення» науково-технічного прогресу до ідеології «виживання». Це означає, що на перший план виходить пошук засобів розв'язання суперечностей між економічним поступом і збереженням довкілля, досягнення повної збалансованості між цими сферами. Ігнорування цієї єдності, забуття того, що не тільки виробництво, а й сама природа є основою людської життєдіяльності – одна з гносеологічних і діяльнісних причин екокризи, що настає. Ось чому теза про сутнісну єдність економіки і екології, або як вона реалізується у виробництві чи в інших формах діяльності людей, є разом з тим наріжним каменем, на якому будуватиметься вирішення проблем навколишнього середовища.

Необхідно виправити ті вади економічної філософії, які індустріально розвинені країни спочатку легітимізували, а потім заохочували екологічну руйнацію. Йдеться про безумовну зміну економічних орієнтирів – за допомогою яких наша цивілізація – або, в крайньому разі, основна і зростаюча її частина, яка пов'язана з ринковою економікою, – оцінює свої рішення.

Слід підкреслити, що екологічні труднощі значною мірою зумовлені пануючими в наш час системами цінностей. Кризові моменти у взаємовідносинах людини з навколишнім природним середовищем виникають, як це не парадоксально, з посиленням технічної могутності людини. І взагалі, суспільство проектує на природу свої як позитивні, так і негативні сторони і тим самим багато в чому визначає стан природи, що перетворюється. Сучасна екологічна криза – певною мірою симптом душевного і духовного неблагополуччя людини.

Тож необхідно змінити цінності, насамперед ті, які регулюють ставлення людини до природи. Важливо усвідомити, що саме по собі зростання добробуту, поліпшення умов існування ще не робить людей щасливими. І потрібно вгамувати свої традиційні раціонально-прагматичні пріоритети, суттєво підвищити рівень моральності й духовності. Стратегія практичних орієнтацій людства має суттєво змінитися, адже в процесі природокористування здобувається не тільки «хліб насущий», а й «хліб духовний».

Таким чином, екологічна парадигма для сучасної молоді стає тією дійсною справою, яка уможливила її соціалізацію. У зв'язку з цим, екологічна освіта постає як засіб адекватного зв'язку суспільства з тією його частиною, якій реально належить майбутнє.

Розглянувши потребу екологізації освіти, слід зупинитись на основних напрямках цього процесу в контексті модернізації освіти в Україні в першій

половині ХХІ століття. В першу чергу розглянемо інтерпретації поняття «екологізація освіти» у світлі сучасних дискусій. Детальному розгляду інтерпретації поняття «екологізація освіти» у світлі сучасних дискусій і присвячено **третій розділ – «Трансформація освітніх контекстів її екологізації»**.

Варто відзначити, що в сучасному світі екологізація є всеохоплюючим процесом, що поширюється на всі базові сфери суспільного життя. Так, деякі дослідники, розглядаючи поняття «екологізація освіти» в одному ряду з такими категоріями як «екологізація світогляду», «екологізація виробництва», «екологізація науки», «екологізація свідомості», загальний сенс екологізації вбачають у процесах, що пов'язані з оптимізацією та гармонізацією відносин між суспільством та природою, змінами, що виникають в духовному та матеріальному житті в умовах екологічної кризи, радикальної трансформації суспільного буття.

Екологізація освіти посідає центральне місце у цій трансформації. Екологізація системи освіти – це характеристика тенденції проникнення екологічних ідей, понять, принципів, переходів в інші дисципліни, а також підготовка екологічно грамотних фахівців самого різного профілю. Фінальна мета даної трансформації – проникнення сучасних екологічних ідей і цінностей у всі сфери суспільства, його екологізація. Бо лише так, через екологізацію всього суспільного життя, можна врятувати людство від екологічної катастрофи.

З'ясовано, що освіта, якщо підходити до неї з позицій сучасних постіндустріальних імперативів, повинна стати ціннісно орієнтованою і давати ціннісно навантажені знання, тобто, такі знання, що не тільки інформують, але й формують особистість. На нашу думку, кожна теорія у сфері освіти, яка претендує на формування цілісної людської особистості, має бути принципово міждисциплінарною. Сучасна філософія освіти має бути не просто синтезуючою, а виходити з єдиних засад такого синтезу і для цього базуватися на філософському баченні нової картини світу.

Екологічна освіта представляє собою комплексний процес, який розглядається в спеціальній літературі в різних аспектах: соціологічному, економічному, освітньому (вид та рівень освіти) або як складова гуманістичного світогляду. Подальший розвиток та широке впровадження екологічної освіти стає необхідною складовою гармонійного, екологічно безпечного розвитку.

Сучасний освітній контекст визначається такими тенденціями в освіті, як криза класичної моделі і системи освіти, інтеграція освітніх систем, повернення до традицій вітчизняної педагогіки. Становлення нової освітньої парадигми відбувається під впливом суперечностей, зумовлених глобалізацією. З одного боку, глобалізація виступає об'єктивною умовою зближення освітніх систем, уніфікації освітніх вимог, поширення феномена полікультурності, а з другого – існує потреба будувати систему освіти, яка захищала би локальні цінності, які не вписуються в загальну ідеологію полікультурності. Ця суперечність, на нашу думку, не може бути подолана, але вона може бути як джерелом конфліктів, так і джерелом здійснення вже під час освіти міжкультурного діалогу і формуванням засад для його продовження у післяосвітній період. Те, що глобалізація

суспільства, формування єдиного економічного, політичного і культурного простору на планеті Земля, приводить до глобалізації освіти, свідчить, зокрема, про необхідність створення єдиної концепції екологічної освіти, яка б була прийнятна як для країн з розвинутою економікою, так і для країн, що розвиваються.

Екологічна освіта в Україні розвивається в двох напрямках – формальна освіта (в школах, вищих навчальних закладах, інститутах підвищення кваліфікації), і неформальна (за допомогою засобів масової інформації, кіно, музеїв, виставок, заходів природоохоронних товариств тощо). Екологічна освіта у вищих навчальних закладах відіграє роль центральної ланки у формальній освіті, готуючи фахівців для нижчих ланок освіти та освіти післядипломної. Адже шкільна освіта забезпечує лише базові екологічні знання, а післядипломна лише коригує вже сформовану під час набуття вищої освіти структуру знань та цінностей. Водночас, екологічна освіта у ВНЗ активно взаємодіє з освітою неформальною, хоча більшою мірою на сьогодні зазнає впливу освіти неформальної, аніж сама впливає на неї.

Центральною фігурою у реалізації принципів, методів, програм екологічної освіти виступає постать педагога. Звідси впливає актуальність проблеми підготовки та перепідготовки викладацького складу в дусі екологічної парадигми.

Ті серйозні завдання, які ставить сучасне суспільство перед екологічною освітою, не можуть бути вирішені без відповідної професійної підготовки педагогів. Така підготовка не може здійснюватися шляхом різних періодичних акцій і компаній, а вимагає чіткої методичної основи і відповідної організаційної системи. Велике значення має також бажання вчителів і студентів займатися еколого-педагогічною самоосвітою і наявність для цього необхідної літератури.

Екологізація освіти передбачає орієнтацію на модель випереджаючої освіти, гуманізацію її змісту, впровадження принципів безперервності, синтезу природничо-наукового та гуманітарного знання, світоглядного плюралізму. Дані принципи мають втілюватися як через вдосконалення існуючих та розробку нових курсів екологічного спрямування, так і в межах інших навчальних дисциплін. При цьому одним із найважливіших завдань екологізації освіти є формування особистості педагога, який виступає центральною постаттю у системі екологічної освіти.

Головним дослідницьким завданням четвертого розділу – «**Менеджмент екологозабезпечуючих інновацій в системі освіти в епоху глобалізації**» – є обґрунтування і формулювання комплексу проблем, пов'язаних з планування, прогнозування, управління цим процесом. Слід забезпечити його незворотність і систематичність. Це потребує науково обґрунтованого менеджменту, адже екологозабезпечуючі інновації є багатовимірним, управлінсько-інклюзивним явищем, що включає в себе і всі стадії неперервного навчально-педагогічного процесу, і науково-дослідне забезпечення, і впровадження у виробництво, і залучення до структури громадської думки тощо.

Менеджмент екологозабезпечуючих інновацій в системі освіти в епоху глобалізації є сферою актуалізації багатьох суспільно значущих проблем, адже

са́ме інтелектуальний потенціал людства та народів визнається сьогодні чи не єдиним джерелом порятунку планети від глобальної екологічної катастрофи. Розвинуті країни протягом останніх десятиліть визначили як пріоритетні різноманітні напрямки та зусилля щодо екологізації всіх сфер суспільного функціонування. З метою ж управління процесами екологізації розвиваються наукові теорії менеджменту екологозабезпечуючих інновацій, в тому числі, в сфері освіти.

Вищим рівнем менеджменту екологозабезпечуючих інновацій, зрозуміло, повинен бути державний, на якому, в тому числі, повинна формуватися і цілісна концепція системної і безперервної екологізації системи вищої освіти. Важливо при цьому як застосовувати гуманістичні принципи освіти для досягнення світоглядного екологізаційного ефекту, так і підвищувати рівень спеціальної екологічної освіти, адже перед Україною стоїть невідкладне завдання розвитку інноваційного потенціалу природозбереження.

Розглянувши національну специфіку системи управління процесом впровадження екологозабезпечуючих інновацій в навчальний процес вищих навчальних закладів, ми виокремили основні проблеми, що заважають ефективному функціонуванню цієї системи, серед яких основними, з нашої точки зору є: комунікативно-інноваційна розірваність між університетським середовищем та сферою науково-технологічного, виробничого, соціально-господарського, комунально-громадського, регіонального тощо застосування результатів навчально-дослідної діяльності випускників-спеціалістів; відсутність методології, орієнтованої на інтенсивні технології створення системи неперервної екологічної освіти в університетському середовищі (зокрема, це проявляється в надмірній кількості випускників-екологів, які готуються в більше ніж 100 українських вищих навчальних закладах без інтенсифікованої та інноваційно-спрямованої спеціальної підготовки); розмитість сфери застосування людських, навчальних, наукових, виробничо-дослідних, природних тощо ресурсів задля підвищення інноваційності екологічної освіти, застарілість та неактуальність багатьох ресурсних баз та вимог; відсутність єдиного теоретико-методологічного підходу до проектування, формування і оптимізації функціонування менеджменту екологічної освіти у системі надання послуг у конкретно-господарських сферах навчання і виробництва на регіональному рівні; зрештою, відсутність загальнонаціонального, державного, регіонального та громадського реального попиту на високоефективну системну роботу в сфері освітньої та наукової інноваційно-екологічної діяльності.

Проаналізувавши державну концепцію розвитку екологічної освіти, розглянувши приклади діяльності українських університетів, які випускають спеціалістів-екологів як широкого профілю, так і конкретних спеціалізацій в різних регіонах, а також вивчивши можливості запозичення досвіду впровадження екологозберігаючих інновацій в системі освіти розвинутих країн, ми визначили необхідність регуляції (оптимізації) навчальних курсів з екології, яка потребує в українських реаліях, насамперед: більшої спеціалізованості навчання спеціалістів-екологів широкого профілю; позбавлення надмірної

заформалізованості змісту навчання екологів із конкретними природоохоронними чи адміністративно-контрольними спеціалізаціями; забезпечення факультетів та університетських лабораторій найновітнішою інноваційною матеріально-технічною і дослідницькою базою, що зумовлено застарілими матеріалами і технологіями, які використовуються в українських вузах; налагодження конкретних, прикладних взаємозв'язків між освітніми і науково-дослідними університетськими спільнотами та громадами, діловими колами, адміністративно-контрольними органами регіону та держави.

Також обґрунтовано необхідність корегування змісту навчальних дисциплін у напрямі посилення їх екологічної складової. При цьому як вища екологічна освіта різних профілів, так і інші спеціальності сьогодні потребують наскрізного насичення гуманітарних, технічних, профільних дисциплін екологічно-інноваційним змістом. Наповнення екологічним змістом дисциплінарного змісту навчання у вищому навчальному закладі повинно враховувати багатовимірність і поліфункціональність екологізації навчального процесу, адже екологічні цінності мають як профільно-технологічне, так і соціально-гуманітарне та гуманістично-інноваційне значення. Цим зумовлена необхідність значної зміни змістовного наповнення процесу навчання у вищій школі у напрямі його екологізації, що є одним з найважливіших завдань саме менеджменту екологозабезпечуючих інновацій в системі освіти в епоху глобалізації.

Розглянуто та актуалізовано проблему менеджменту екологозабезпечуючого позанавчального процесу. Питання організації та управління позанавчальною активністю студентів екологів носить багатовимірний характер, зокрема, його актуальність зумовлюється як необхідністю прищеплення самим студентам почуття громадської, суспільної відповідальності, яке повинне бути домінуючим в їх професійній діяльності, так і можливістю протягом позанавчальної просвітницької, волонтерської роботи прищеплювати екологічні, природозбережувальні цінності та переконання широким масам населення. Менеджмент екологозабезпечуючого позанавчального процесу повинен бути цілісною складовою управління навчально-інноваційної активності суб'єктів освітнього простору загалом, тобто види робіт, пов'язані з екологозабезпечуючими інноваціями, що здійснюються поза межами стандартизованих навчальних програм, курсів та дисциплін, також повинні враховуватися і бути важливим складовим елементом загального навчання студентів і викладачів.

Визначено як один з ключових системних елементів менеджменту екологозабезпечуючих інновацій взаємозв'язок між навчально-дослідною діяльністю суб'єктів університетського середовища та кадровою політикою в сфері екологічного захисту на підприємствах, в адміністративному управлінні, державному контролі. Менеджмент кадрової політики в сфері екологозабезпечуючих технологій в ситуації, коли українській економіці не вистачає компетентних та особистісно зацікавлених спеціалістів в цій сфері, надзвичайно актуалізує значення вищої екологічної освіти, яка саме сьогодні

створює компетентнісно-кадровий потенціал майбутніх спеціалістів-екологів різного профілю.

Таким чином, менеджмент екологозабезпечуючих інновацій в системі освіти як фундамент вибудовування кадрового потенціалу національної економіки перетворюється на один з основних чинників становлення української нації в якості гармонійної складової європейської соціокультурної спільноти, в якій однією зі світоглядно-культурних основ є цінності екології та природозбереження.

У «Висновках» підсумовано результати дослідження, серед яких найбільш істотні, такі:

Екологізація освіти та виховання є процесом наповнення їх змісту знаннями, цінностями, переживаннями, інформацією, технологіями і т. ін., які формують у людини відповідну свідомість, формують компетенції та способи діяльності, спрямовані на відвернення чи мінімізацію екологічної загрози, яка посилюється.

Аналіз ситуації показує, що її коріння – в недостатньому усвідомленні людиною тих наслідків, які несуть з собою її зневажливе, руйнівне ставлення до навколишнього середовища, екологічно нехлюйська діяльність. Справедливим є й інше: людину треба навчати й виховувати вмінно і потреби жити екологічно безпечним чином. Формувати її почуття і волю, компетенції жити, творити, перемагати оптимально узгодженим з Природою і Культурою чином. В дисертації доведено, що найбільш дієвим чинником цього є освіта. Екологізація освіти таким чином постає як основний, стратегічний ресурс подолання екологічної загрози й формування еколого-безпечного життя та творчості.

У дисертаційному дослідженні обґрунтовується новітнє наукове бачення особливостей екологізації освіти та виховання в українському освітньому просторі, обґрунтовуються моделі її здійснення, та інших положеннях, що виносяться на захист.

Доведено, що проблема екобезпечного розвитку людства не тільки не зійшла з арени актуальних проблем сучасності, але й загострилась. Однією з головних причин цього є не раціональна рефлексія людством наслідків глобалізації та інформаційної революції. Поверховість, з якою в ряді регіонів і країн світу люди підходять до вирішення екологічної проблеми, призвела до відтворення загрози, без відвернення якої людство не має майбутнього.

Вперше у вітчизняній літературі останніх десятиліть екологізація освіти та виховання обґрунтовані як тенденція їх розвитку в епоху глобалізації; подальший розвиток отримало положення про визначальні місце та роль освіти та виховання у формуванні свідомості, почуттів і волі людини для реалізації завдань упередження, мінімізації, ліквідації екологічної безпеки; узагальнені основні підходи та вимоги до забезпечення екологізації освіти, що склались у вітчизняному освітньому просторі; здійснено порівняння цього процесу з аналогічними процесами в провідних країнах європейського простору; доведено, що екологізація освіти розгортається як об'єктивна тенденція її розвитку у відповідь на потребу захисту від все більш зростаючої загрози, що відтворюється

безгосподарською діяльністю людини, її руйнаційним, споживацьким ставленням до Природи, соціуму і культури; проаналізовані сучасний стан та основні напрями менеджменту екологічної освіти, обґрунтована його оптимальна модель для сучасного стану і потреб її модернізації, що розгортається в освітніх системах України та провідних країн європейського простору.

Інституалізації екоосвіти, тобто включення екологічної компоненти освіти до базової частини освіти, виразно окреслює спроби обґрунтувати необхідність створення самостійної галузі освіти – екоосвіти – на базі спеціально розробленої методологічної платформи, яка дозволила б чітко сформулювати її цілі й завдання, методичний і дидактичний інструментарій тощо. У найзагальнішому вигляді ця платформа означається як екологізація освітньої сфери, а також передбачає експансію принципів екоосвіти в інші складові освіти. Освіта в цій галузі здійснюється протягом всього життя людини і є невід’ємною частиною процесу загальної та професійної освіти; вона має зосереджуватися на практичних проблемах і носити міждисциплінарний характер, інтегруючи знання різних наук, що допоможе зрозуміти екологічні цінності, сприяючи колективній стабільності і приділяти основну увагу проблемі екологічного виживання людини.

Разом з тим, освіта з питань навколишнього середовища не повинна бути лише ще одним предметом, який підлягає включенню в існуючі навчальні плани і програми, а має стати каталізатором оновлення системи, концепцій і методів навчання. Вона не має обмежуватися системою формального навчання; нагальною потребою є об’єднання навчання з питань охорони навколишнього середовища з іншими формами діяльності.

Звернення до ціннісно-нормативного характеру екологічної парадигми демонструє, що екологічна криза лише обнажає глибину кризи внутрішньої, духовної. Це означає, що передусім людина має зцілитись сама, а потім зцілювати природу. Саме тому сьогодні екологічна парадигма все більше набуває рис світоглядної і моральної цінності. Це означає, що екологізація моралі і формування екологічного імперативу постають могутнім чинником унормування і гармонізації людиною своїх взаємин з довкіллям. Шлях до утвердження нової моральності лежить через відновлення духовності в людському житті, утвердженні онтологічного статусу вищих цінностей, що передбачає суттєві зміни у свідомості людини, її світоглядних принципів й пріоритетів. Ці зміни пов’язані з утвердженням нового екоцентричного типу екологічної свідомості. При цьому суто екоцентричний підхід до екологічної свідомості, який першочерговим завданням ставить збереження природи, на практиці реалізувати складно. Екоцентрична свідомість має завоюватись сучасними морально-етичними принципами, відповідаючи мисленню, в основі якого закладено ставлення до природи як Божого дару, унікальної цінності, основи існування людського суспільства. За таких обставин екологічна парадигма дійсно набуває культуротворчих якостей.

Екологізація освіти є важливою складовою модернізації освітньої системи сучасного українського суспільства. Через екологізацію освіти відбувається

становлення нової парадигми відносин між людиною та природою, реалізація ідей сталого розвитку, утвердження цінностей та норм сучасної екологічної культури, формування екоцентричної екологічної свідомості, що має врятувати суспільство від екологічної катастрофи та допомогти йому подолати наявні екологічні проблеми.

Розглянувши різноманітні ознаки та чинники формування в Україні системи менеджменту екологозабезпечуючих інновацій в системі освіти в епоху глобалізації, можемо стверджувати, що така система є фундаментом для подальшого організаційного управління складним структурним комплексом, який поєднує в собі освіту, науку, виробництво, політику, адміністрування та управління всіма процесами, тим чи іншим чином пов'язаними з екологізацією. Доктрина екологізації суспільства, парадигма освіти, концепція природокористування – це основні фактори, що сьогодні формують наше недалеке майбутнє. Звідси надзвичайна актуальність теоретичної розробки ефективної системи управління процесом впровадження екологозабезпечуючих інновацій в усіх сферах суспільного функціонування, первинною з яких повинна бути освіта, як середовище породження основних соціальних смислів та тенденцій розвитку.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:

1. Большак Л.І. Навчальний процес як основа і засіб формування екологічної свідомості студентів/ Л.І. Большак // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К., 2009. – Випуск 29. – С. 290-297.

1. Большак Л.І. Впровадження екологозабезпечуючих інновацій в навчальний процес вищих навчальних закладів/ Л.І. Большак // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К., 2011. – Випуск 49 (7). – С. 471-481.

2. Большак Л.І. Екологізація вищої освіти як основа світобачення і професійної діяльності особистості / Л.І. Большак // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К., 2011. – Випуск 50 (8). – С. 549-555.

3. Большак Л.І. Теоретико-методологічні проблеми дослідження екологічної проблеми в епоху глобалізації/ Л.І. Большак // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К., 2011. – Випуск 51 (9). – С. 275-279.

4. Большак Л.І. Екологічна парадигма як принцип і основа розвитку екологічної культури і освіти/ Л.І. Большак // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. – К.: КУТЕП, 2011. – Випуск 9. – С. 297-312.

АНОТАЦІЇ

Большак Л.І. Екологізація освіти як соціальна потреба сучасного суспільства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.10 – філософія освіти. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2012.

У дисертації аналізується екологізація освіти як суспільна проблема, пов'язана з виживанням людства, як відповідь на цю потребу через модернізацію змісту та технологій освітніх систем та процесів, виховання у особистості здатності до ліквідації наслідків руйнаційного ставлення до Природи.

Інституалізація екоосвіти, тобто включення екологічної компоненти освіти до базової частини освіти, виразно окреслює спроби обґрунтувати необхідність створення самостійної галузі освіти – екоосвіти – на базі спеціально розробленої методологічної платформи, яка дозволила б чітко сформулювати її цілі й завдання, методичний і дидактичний інструментарій тощо. У найзагальнішому вигляді ця платформа означається як екологізація освітньої сфери, а також передбачає експансію принципів екоосвіти в інші складові освіти. Освіта в цій галузі здійснюється протягом всього життя людини і є невід'ємною частиною процесу загальної та професійної освіти; вона має зосереджуватися на практичних проблемах і носити міждисциплінарний характер, інтегруючи знання різних наук, що допоможе зрозуміти екологічні цінності, сприяючи колективній стабільності і приділяти основну увагу проблемі екологічного виживання людини.

Проаналізовано основні напрями менеджменту екологічної освіти, обґрунтована його оптимальна модель для сучасного стану і потреб її модернізації, що розгортається в освітніх системах України та провідних країн європейського простору.

Ключові слова: екологізація освіти, екологічні цінності, екологічна культура, парадигма, менеджмент екологозабезпечуючих інновацій.

Большак Л.И. Экологизация образования как социальная потребность современного общества. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.10 – философия образования. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2012.

В диссертации анализируется экологизация образования как общественная проблема, связанная с выживанием человечества, как ответ на эту потребность через модернизацию содержания и технологий образовательных систем и процессов, воспитания в личности способности, к ликвидации последствий разрушительного отношения к Природе.

Доказано, что осознание угрозы, которая охватывает человечество в связи с оострением экологической ситуации в эпоху глобализации, нуждается в

переходе к новым целям и заданиям жизни и деятельности человека, формировании новой философии жизнедеятельности, которая бы отвернула разрушение мира, обеспечила экобезопасное существование человечества.

Экологическое образование – это следующий шаг в формировании экологической культуры, один из важнейших элементов природоохранной политики и важный фактор ее самореализации, поскольку экологическое образование является действенным инструментом влияния на общественное сознание и на формирование внутренней и международной политики в области природопользования.

Экологическое образование должно быть непрерывным в течение всего периода активной деятельности человека, включая дошкольную подготовку и общее образование, а также обеспечивать профессиональную подготовку и переподготовку специалистов.

Институционализация экообразования, то есть включение экологической компоненты образования к базовой части образования, выразительно очерчивает попытки обосновать необходимость создания самостоятельной отрасли образования – экообразования – на базе специально разработанной методологической платформы, которая позволила бы четко сформулировать ее цели и задания, методический и дидактический инструментальный и тому подобное. В самом общем виде эта платформа означает как экологизация образовательной сферы, а также предусматривает экспансию принципов экообразования в другие составные образования. Образование в этой отрасли осуществляется в течение всей жизни человека и является неотъемлемой частью процесса общего и профессионального образования; оно должно сосредоточиваться на практических проблемах и носить междисциплинарный характер, интегрируя знание разных наук, которое поможет понять экологические ценности, способствуя коллективной стабильности и уделять основное внимание проблеме экологического выживания человека. Вместе с тем, образование по вопросам окружающей среды не должно быть лишь еще одним предметом, который подлежит включению в существующие учебные планы и программы, а должно стать катализатором обновления системы, концепций и методов учебы. Оно не должно ограничиваться системой формальной учебы; неотложной потребностью является объединение учебы по вопросам охраны окружающей среды с другими формами деятельности.

Болонский процесс, как процесс формирования на перспективу общеевропейской системы высшего образования, является не только хорошим инструментом гармонизации украинской системы образования, и в первую очередь экологического, с европейским, но и инструментом пересмотра и обновления содержания образования и совершенствование его методологии в соответствии с теми общественными и технологическими превращениями и глобальными экологическими вызовами природы, которые происходят на нашей планете.

Показано, что сегодня экологическая парадигма все более приобретает черты мировоззренческой и моральной ценности. Это значит, что экологизация

морали и формирования экологического императива появляются мощным фактором нормирования и гармонизации человеком своих взаимоотношений с окружающей средой. Путь к утверждению новой нравственности лежит через возобновление духовности в человеческой жизни, утверждении онтологического статуса высших ценностей, который предусматривает существенные изменения в сознании человека, его мировоззренческих принципов и приоритетов.

Проанализированы основные направления менеджмента экологического образования, обоснована его оптимальная модель для современного состояния и потребностей его модернизации, которая разворачивается в образовательных системах Украины и ведущих стран европейского пространства.

Ключевые слова: экологизация образования, экологические ценности, экологическая культура, парадигма, менеджмент экологообеспечивающих инноваций.

Bolshak L.I. Ecologization of Education as a Social Requirement of a Present-day Society. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philosophy: specialization 09.00.10 – Philosophy of Education. National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2012.

The dissertation deals with the ecologization of education as a social problem connected with the humanity survival as an answer to this problem through the modernization of the content and technologies of the educational systems and processes, teaching a personality to overcome consequences of the destructive Nature treatment.

Institutionalization of ecological education, that is introduction of the ecological component of education to the basic education, outlines the attempts to ground the necessity of creating an independent field of education, eco-education, on the basis of a specifically developed methodological platform that would exactly formulate its goals and tasks, methodical and didactic apparatus, etc. Generally speaking, this platform is defined as an ecologization of the educational field and eco-educational principles are supposed to permeate into other educational constituents. Education in this field is expected to be a lifelong learning of an individual and is an integral part of the secondary education and vocational training; it should include practical problems and be of interdisciplinary type, integrating knowledge of different sciences that will help understand ecological values. It will ensure collective steadiness and deal with the problem of ecological survival of a man.

Basic directions of ecological education management have been analyzed; its optimal model for the present-day condition and requirements of its modernization in the educational systems of Ukraine and leading European countries has been grounded.

Key words: ecologization of education, ecological values, ecological culture, paradigm, management of ecological innovations.

НБ НПУ

100152677

Підписано до друку 5.02.2012 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний Умов. друк. арк. 1,25
Друк на різнографі.
Некклад 100 прим. Зам. № 27/02

ФОП Сумська О.А.
18000, м. Черкаси, вул. О.Дашковича, 39, к. 306
тел.. (0472) 37-62-60

